

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI**

Ro'yxatga olindi

№ BT-60510100-d.02.

2024 yil " " _____

"TASDIQLAYMAN"

O'quv ishlari prorektori

R. To'rayev

«26» _____ 2024 yil

DORIVOR O'SIMLIKLAR

fanidan

FAN DASTURI

(Sirtqi ta'lim shakli 3-kurs talabalari uchun)

Bilim sohasi: 100000—Gumanitar soha

Ta'lim sohasi: 140000 – Tabiiy fanlar

Ta'lim yo'nalishi: 60510100 — Biologiya (turlari bo'yicha)

Termiz-2024

DVO B404	O'quv yili 2024-2025	Semestr 6	ECTS - Kreditlar 4
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat) 20	Mustaqil ta'lim (soat) 100	Jami yuqlama (soat) 120
1.	DORIVOR O'SIMLIKLAR		

IMODUL TAVSIFI (Description)

Ushbu dastur talabalarda Dorivor o'simliklar fanining maqsadi dorivor o'simlik turlari va ulardan olinadigan dorivor mahsulotlarni o'rganadi, tahlil qiladi. Ushbu fanni o'qitishdan maqsad talabalarga shu fan yangiliklari haqida ma'lumot berish. Dorivor o'simliklarning botanik tavsifi, geografik tarqalishi, kimyoviy tarkibi, kimyoviy tasnifi, tabobatda qo'llanilishi bo'yicha yo'nalish profiliga mos bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdir hamda fanning nazorat turlari va baholash mezonlari kabi masalalarni qamraydi va tushunchalar beradi.

II.FANNING MAZMUNI

Fanni o'qitishdan maqsad - Dorivor o'simliklar fanining maqsadi dorivor o'simlik turlari va ulardan olinadigan dorivor mahsulotlarni o'rganadi, tahlil qiladi. Ushbu fanni o'qitishdan maqsad talabalarga shu fan yangiliklari haqida ma'lumot berish. Fanning vazifasi - talabalarga dorivor o'simliklarning botanik tavsifi va sistemikasi, tabiiy tarqalishi va ekologiyasi, qiymatbaho dorivor turlarni madaniylashtirish va iqlimlashtirish, kimyoviy tarkibi va tasnifi, tabobatda qo'llanilishi, dorivor o'simliklar xom ashyosidan damlama va qaynatmalar tayyorlash usullarini amalda qo'llay olish masalalarini o'rgatishdan iborat.

III. ASOSIY NAZARIY QISM (ma'ruza mashg'ulotlari)

III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: (THEMES)

1-mavzu: Kirish. Dorivor o'simliklarni o'rganish tarixi, maqsadi va vazifalari. Dorivor o'simliklarni o'rganishning hozirgi kundagi holati, iqlimlashtirish va madaniylashtirish masalalari. Dorivor o'simliklarning tarqalishi. Dorivor o'simliklarning sistematik tahlili

Dorivor o'simliklar fanining predmeti, maqsadi va vazifasi. Fanning boshqa fanlar bilan aloqasi. Dorivor o'simliklarni o'rganilish tarixi. O'rta Osiyolik allomalarning dorivor o'simliklarni o'rganishga qo'shgan hissalari. Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Al-Xorazmiy, Abu Mansur Muvaqqaf, Ibn Bayfar asarlarida dorivor o'simliklarning ta'riflanishi. Dorivor o'simliklarni Yevropa mamlakatlarida o'rganilish

O'zbekistonda dorivor o'simliklarni o'rganilishi. A.F.Gammernan, D.A.Murayeva, A.S.Ginzberg, D.M.Sherbayev, S.Y.Yunusov, O.S.Sodiqov, Q.Z.Zokirov, S.S.Sabobiddinov, Q.Hojimatov, M.N.Nabiyev va boshqalar ishlari. Dorivor o'simliklarni iqlimlashtirish. O'rta Osiyo va O'zbekistonda dorivor o'simliklarni iqlimlashtirish. S.N.Kudryashov ishlari. Xalq xo'jaligida keng qo'llaniladigan dorivor o'simliklarni iqlimlashtirish va madaniylashtirish masalalari. O'zbekistonlik olimlarning dorivor o'simliklarni o'rganish borasida olib borayotgan ilmiy tadqiqotlari. K.Xo'jayev, X.Xolmatov, I.V.Belolpov, Y.Murdaxayev, B.Y.O.Toxtayev ishlari. Dorivor o'simliklarni o'rganish istiqbollari.

Dorivor o'simliklarning turi ekologik muhitlarda tarqalishi.ziradoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; gulxayridoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; isiriqdoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; ko'knordoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi.

Adabiyotlar: [1;10-81-b., 2;7-45-b., 3;28-49-b., 5;13-48-b., 6;16-72-b.]

2-mavzu: Dorivor o'simliklarning tasnifi. Dorivor o'simliklarning biologik tarkibi. Dorivor o'simliklarning geografik tarqalishi. Botanik tavsifi. Kimyoviy

Dorivor o'simliklarning geografik tarqalishi. Botanik tavsifi. Kimyoviy tarkibi. Geografik tarqalishi. Ta'sir yetishi va ishlatilishiga ko'ra guruh. Yig'ish. Quritish. Saqlash. Tabobatda qo'llanilishi. Damlama yoki qaynatma tayyorlash. Dorivor o'simliklarning turli ekologik muhitlarda tarqalishi.ziradoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; gulxayridoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; isiriqdoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; ko'knordoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi.

Dorivor o'simliklarning asosiy ta'sir etuvchi biologik faol moddalari. O'simliklarda biologik faol moddalarning to'planishi. Dorivor o'simliklarni kimyoviy tarkibi. Kimyoviy tarkibi bo'yicha guruhlanishi. O'simliklarning ta'sir etuvchi moddalari bilan birga uchraydigan birkimlar. Terapevtik ahamiyati bo'lmagan, keraksiz, ballast moddalar

Dorivor o'simliklarning kimyoviy tasniflanishi. Tarkibida polisaharidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida vitaminlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida lipidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida efir moylar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida alkaloidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida glikozidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida fenollar va flavonoidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Kam o'rganilgan va turli guruhli biologik faol moddalar saqlovchi dorivor o'simliklar

Adabiyotlar: [2;291-312-b., 3;101-118-b., 5;82-86-b., 6;126-137-b-2;276-286-b., 3;93-101-b., 5;75-80-b., 6;101-126-b.]

3-mavzu: Dorivor o'simliklarni yetishtirish va tayyorlash agrotexnikasi.

Dorivor o'simliklar xomashyosini ishlatishga tayyorlash. Dorivor o'simliklarni yig'ish, damlama va qaynatmalar tayyorlash.

Dorivor o'simliklarni yetishtirish va o'stirish qishloq xo'jaligining asosiy yo'nalishlaridan biri. Sanoatni dorivor o'simliklar xomashyosi bilan yetarli darajada ta'minlash. Dorivor o'simliklar yetishtirishni tashkil etilishi. Dorivor o'simliklar plantatsiyalari tashkil etish. Dorivor o'simliklar o'stirish texnologiyasi. Sug'oriladigan maydonlarda dorivor o'simliklar turlarini yetishtirish. O'zbekistonda dorivor o'simliklarni yetishtirish ishlari. Chet el florasiga mansub dorivor o'simliklarni yetishtirish.

Dorivor o'simliklardan foydalanish uchun xomashyosini ishlatishga tayyorlash: yig'ish, quritish va saqlash. Dorivor o'simliklar organlarini kimyoviy birikmalar eng ko'p to'plangan vaqtda yig'ish. Barglarni o'simlik gullashi oldidan yoki gulash vaqtida terib olish. Yer ustki o't qismini o'simlik gullagan davrda yig'ishtirish. Gullarini o'simlik gullagan vaqtda yig'ish. Meva va urug'larni pishib yetilgan vaqtda terish. Kuraklarni erta bahorda ochilmasdan yig'ishtirib olish. Po'stloqlarni erta bahorda ajratib olish. Yer ostki organlar (ildiz, ildizpoya, tugunak, piyozlar) ni o'simlik uyquga kirgan davrda yig'ishtirish

Dorivor o'simliklarni tabiiy zahiralardan yig'ish. Dorivor o'simliklarni sug'oriladigan maydonlardan yig'ish. Dorivor o'simliklar xomashyosidan damlama tayyorlash. Dorivor o'simliklar xomashyosidan qaynatma tayyorlash

Adabiyotlar: [2;291-312-b., 3;101-118-b., 5;82-86-b., 6;126-137-b.]

4-mavzu: Dorivor o'simliklarning tabobatda va xalq xo'jaligida qo'llanilishi. Yer ostki qismlari xom ashyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar. Yer ustki qismlari xom ashyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar

Halq tabobatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar. Ilmiy tibbiyotda foydalaniladigan dorivor o'simliklar. Dorivor o'simliklardan olinadigan dori - darning va ularning ahamiyati. Inson organizmi uchun zarur bo'lgan dorivor o'simliklar. Dorivor mahsulotlardan damlama va qaynatma tayyorlash. Dorivor o'simliklarning ta'sir etishi va ishlatilishi bo'yicha guruhlari. Yurak-qon tomir kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar.

Yer ostki organlar (ildiz, ildizpoya, tugunak, piyozlar) ni o'simlik uyquga kirgan davrda yig'ishtirish.

Dorivor o'simliklar xomashyosini quritish. Tabiiy quritish. Sun'iy quritish. Dorivor mahsulotlarni saqlash. Dorivor mahsulotlarni saqlash muddati.

Nerv-asab kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Nafas yo'llari kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Jigar kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar.

Yer ustki o't qismini o'simlik gullagan davrda yig'ishtirish. Gullarini o'simlik gullagan vaqtda yig'ish. Meva va urug'larni pishib yetilgan vaqtda terish. Kuraklarni erta bahorda ochilmasdan yig'ishtirib olish. Po'stloqlarni erta bahorda ajratib olish. Teri kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Somatologiya kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Mikroblarga qarshi qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Og'riq qoldiruvchi dorivor o'simliklar.

Adabiyotlar: [2;291-312-b., 3;101-118-b., 5;82-86-b., 6;126-137-b.]

5-mavzu: Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish. O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan dorivor turlar. Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish

Dorivor o'simliklardan samarali foydalanish. Dorivor o'simliklarning tabiatdagi zahirasini muhofaza qilish. Dorivor o'simliklar va tabiiy boyliklarni muhofaza qilish, ulardan samarali foydalanishga oid hukumat qarorlari. O'zbekiston "Qizil kitobi".

O'zbekiston dorivor o'simliklaridan O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan turlar. Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va tabiatdagi zahirasini saqlab qolish qoidalari.

Dorivor o'simliklardan samarali foydalanish. Dorivor o'simliklarning tabiatdagi zahirasini muhofaza qilish. Dorivor o'simliklar va tabiiy boyliklarni muhofaza qilish, ulardan samarali foydalanishga oid hukumat qarorlari. O'zbekiston "Qizil kitobi". O'zbekiston dorivor o'simliklaridan O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan turlar. Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va tabiatdagi zahirasini saqlab qolish qoidalari

Adabiyotlar: [2;291-312-b., 3;101-118-b., 5;82-86-b., 6;126-137-b.]

IV. Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsifa etiladi: (list of seminar topics)

1. Iqlimlashtirilgan dorivor o'simliklardan xalq tabobatida foydalanish
2. Dorivor o'simliklarning urug' sifati va unvohanligini aniqlash.
3. Dorivor o'simliklarning ontogenez davrlari va bosqichlarini aniqlash.
4. Dorivor o'simliklarning o'sish va rivojlanishi fenologik fazalarini aniqlash.
5. Yer ostki qismlari xom-ashyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar
6. Dorivor o'simliklarni kimyoviy tarkibi bo'yicha guruhlash va turlar tarkibini aniqlash.
7. Yer ustki qismlari xom-ashyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar. Tog' mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish.
8. Dorivor o'simliklarning hayotiy shakllari bo'yicha tahlili (K. Raunker va I.G. Serebryakov klassifikatsiyasi bo'yicha). Surxonqadargu florasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish. Yaylov mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish.
9. Cho'l mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish. Dorivor usimliklarini muhofaza qilish. Dorivor usimliklarini tabiiyda zahirasini muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanishga oid hukumat qarorlari (Mavzu kompiyuter slaydlari orqali beriladi).
10. Adir mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish. O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan dorivor o'simliklar ro'yxatini tuzish va tahlil qilish. Amaliy mashg'ulotlarni tashkilashishda zamonaviy pedagogik va

axborot texnologiyalaridan foydalanish, amaliy mashg'ulot uchun jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bitta professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim.

V. MUSTAQIL TA'LIM VA MUSTAQIL ISHLAR (Independent study and independent work) (Izoh: o'quv reja asosida keltiriladi)

Mustaqil ta'lim ma'ruza, amaliy (Izoh: o'quv reja asosida keltiriladi) mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rishdan tashqari fan dasturida ko'rsatilmagan, ammo fan bo'yicha talabning bilim doirasini kengaytiruvchi qo'shimcha mavzular doirasida berilgan topshiriqlarni o'z ichiga oladi.

Mustaqil ta'lim uchun ajratilgan mavzularning soatlar bo'yicha taqsimoti

1. O'ta Osiyo allomalarining dorivor o'simliklarni o'rganishga qo'shgan hissalari. Ibn Sino asarlarida ta'riflangan dorivor o'simliklar va ularning bioekologik xususiyatlari
2. O'zbekistonga iqlimlashtirilgan dorivor o'simliklar va ularning bioekologik xususiyatlari
3. Murakkabguldoshlar va ziradoshlar oilalariga mansub dorivor o'simliklar
4. Labguldoshlar va ra'noguldoshlar oilalariga mansub dorivor o'simliklar
5. Burchqodoshlar va ayiqovondoshlar oilasiga mansub dorivor o'simliklar
6. Surxondaryo viloyatida tarqalgan dorivor o'simliklar
7. Tarkibida fenollar va flavonoidlar bo'lgan dorivor o'simliklar
8. Tarkibida efir moylar bo'lgan dorivor o'simliklar
9. Kam o'rganilgan va turli guruhli biologik faol moddalar saqlovchi dorivor o'simliklar
10. Natas yo'llari kasalliklarida va mikroblarga qarshi qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
11. Yurak-qon tomir va asab kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
12. Jigar va buyrak kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
13. Me'da-ichak kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
14. Ter kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
15. O'zbekiston "Qizil Kitobi" ga kiritilgan dorivor o'simliklar

VI. Mustaqil ta'limni tashkil etishning shakli

va mazmuni

"Dorivor o'simliklar" fanini o'rganuvchi talabalar auditoriyada olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash va iqtisodiyotdagi amaliy masalalarni yechishda ko'nikma hosil qilish uchun mustaqil ta'lim tizimiga asoslanib, katedra o'qituvchilari rahbarligida mustaqil ish bajaradilar. Talaba darsga tayyorlanish jarayonida mavzuga doir qo'shimcha ma'lumotlarni o'rganib, mustaqil ish daftriga tushiradi. Bu maqsadda talaba qo'shimcha adabiyotlar, o'quv qo'llanmalar va internet tarmoqlariga murojaat qilishi kerak bo'ladi. Ayrim mavzulardan referat, ma'ruza tayyorlaydi, shuningdek, ijodiy ish bajaradi. Mustaqil o'rganilgan bilimlarini auditoriyada himoya qiladi. Natijalar reyting tizimi asosida baholanadi.

Talaba mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanining xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- amaliy mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish;
- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;

- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
 - maxsus adabiyotlar bo'yicha fan bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
 - yangi texnikalar, texnologiyalar bilan ishlashni o'rganish;
 - faoli va muammoli o'qitish uslublaridan foydalaniadigan o'quv mashg'ulotlaridan foydalanish.
- Mustaqil bilim olish jarayonida talaba qo'shimcha adabiyot va darsliklardan kerakli ma'lumotlarni izlaydi, ularni topish yo'llarini o'rganadi, internetdan ma'lumot olishni, ilmiy izlanishlar olib borishni o'rganadi. Bu esa uning bilimlarini oshishiga, mustaqil fikrlay olishiga yordam beradi va uning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Asosiy adabiyotlar

1. Haydarov Q.H., Hojimatov Q.H. O'zbekiston o'simliklari. Toshkent, "O'qituvchi", 1992 y. - 241 b.
2. Xolmatov X.X., Qosimov A.I. Dorivor o'simliklar. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1994 y. - 365 b.
3. Karimov V., Shomahmudov A. Xalq tabobati va zamonaviy ilmiy tibda qo'llaniladigan shifobaxsh o'simliklar. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1993 y. - 320 b.
4. Xolmatov X.X., Ahmedov O'.A. Farnakognoziya. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1995 y. - 623 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. O'ljaboeva N. Xalq tabobati xazinasiidan javohirlar. Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2009 y. - 1136 b.
2. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklar va ularni o'stirish texnologiyasi. Toshkent, 2008 y. - 232 b.
3. Xolmatov H.X., Prator O'.P., Mahsumov M.N. Asoratsiz dori-darmonlar. Toshkent, "O'qituvchi" NMILU, 2006 y. - 208 b.
4. Lama Y.C., S.K. Ghimire and Y. Aumeeruddy-Thomas. Medicinal Plants of Dolpo: Amchis' Knowledge and Conservation. WWF Nepal Program, Kathmandu. (2001)
5. Gerard Bodeker, K.K.S. Bhat, Jeffrey Burley, Paul Vantomme. Medicinal plants for forest conservation and health care. Rome, 1997
6. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklar va ularni o'stirish texnologiyasi. Toshkent, 2018 y. - 225 b.
7. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi fanidan amaliy mashg'ulotlar. Toshkent, 2018 y. - 170 b.

Internet saytlari:

1. <http://oddyb.net/discoveries>
2. www.floraprice.ru

3. www.kladovayalesa.ru
4. www.lekarstvennye-rasteniya.net/
5. earthpapers.net
6. www.lekarstvennye-rasteniya.net/
7. www.ziyonet.uz
8. www.natl.uz
9. www.nature.uz
10. tersu.uz

VII

Termiz davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan. TerDU Kengashining 2024-yil "26" - iyundagi 11- sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.

VIII

Fan/modul uchun masul:

K.A.Qulmatov

TerDU, Botanika kafedrası o'qituvchisi

IX

Taqrizchilar:

M.A Xalmuratov - Denov tadbirkorlik va pedagogika universiteti "Kimyo va biologiya fanlari" kafedrası katta o'qituvchisi, b.f.n.

L.Z.Botirova- Guliston davlat universiteti kafedrası dotsenti, b.f.n.